

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Nattvardskalkarna i Eriksbergs och Våmbs kyrkor i Västergötland

Nilsson, Leif H

Fornvännen 131-133

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1955_131

Ingår i: samla.raa.se

riksantikvarien. Även om beskrivningen också i detta fall är summarisk, torde det dock få anses klarlagt att Historiska museets tygtrycksante-
pendium och altarbeklädnaden från Västra Skrukeby kyrka äro identiska,
så mycket mera som vi ju av Mandelgrens berättelse få veta, att den sist-
nämnda inlämnats till Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitetsakademiens
samlingar.

Ake Nisbeth

NATTVARDKALKARNA I ERIKSBERGS OCH VÅMBS KYRKOR I VÄSTERGÖTLAND

I Eriksbergs församling i Gäsene härad finns en nattvardskalk av silver. Utmed dess fotlist löper en inskription så lydande: »TENTO 1619 K. G. DAROWAN DO K. STARZECHOVIC A SLUZKA ZA R. I. SZMH. ZA K. H. VOZILA G. H. LAUBEK». Cuppan, som gjordes om 1841, bar dessförinnan initialerna I. G. Z. H. I. M.¹ I katalogen över utställningen av kyrkligt silver i Skara 1913 är kalken upptagen som nr 42 och anges ha slavisk inskription och vara tillverkad 1617.²

Vid ett besök i Eriksbergs kyrka gjorde förf. en noggrann nedteckning av bokstavstyper och interpunktion på foten jämte en beskrivning av kalken i övrigt. Preceptorn i slaviska språk vid Göteborgs Universitet G. Jacobsson gjorde sedan följande tolkning av den gammaltjeckiska texten: »tento 1619 k/alic/ g/e/ darowan do k/ostela/ Starzechovic a Sluzeka za R. I. SZMH. za K. H. vozila G. H. Laubek» eller i översättning »denna kalk 1619 skänkes till kyrkan i Starzechovice och Sluzek (församlingar?) för R. I. SZMH. (obegriplig förkortning) för K. H. (obegriplig förkortning) hon brukade föra (?) G. H. Laubek».

De i texten nämnda församlingarna Starzechovice och Sluzek (ty. Starzechowitz och Sluzin) ligger i distriktet Prostějov (Prossnitz) i Moravia (Mähren) i Tjeckoslovakien. De kallas numera Stařechovice och Služín.³

Under det trettioåriga krigets slutskede gjorde Lennart Torstenson en framstöt mot Wien över böhmiskt-mähriskt område och hemsökte under försommaren 1645 också trakterna kring Brno (Brünn).⁴ Församlingarnas

¹ 1829 års inventering, Eriksbergs Församlings Kyrkors Inventarier, i ATA.

² Utställning af Kyrkligt Silfver från Skara Stift, 1913 (katalog).

³ Enligt uppgifter från Tjeckiska Legationen i Stockholm och Bundesdenkmalamt i Wien.

⁴ Slaget vid Jankow 1645 22/2 1945. Minnesskrift utarb. och utg. av Försvarsstabens krigshistoriska avdelning. Stockholm 1945. Militärlitteraturföreningens förlag 192. Se s. 125—131 och s. 136—137 (kartan).

Fig. 1 Den mähriska kalken från omkring år 1600 i Eriksbergs församling. Foto Röhsska museet. — The Moravian cup (c. 1600) belonging to Eriksberg parish.

kalk föll då i svenskarnas händer liksom det förnämliga biblioteket i Nikolsburg.

Vid Torstensons armé tjänstgjorde vid denna tid en t.f. fältbokhållare Amund Amundsson.⁵ Han adlades 1651 med namnet Rosenacker och blev sedermera överkrigskamrerare i Bremen och Verden.⁶ Amund Amundsson skänkte Eriksbergs kyrka förutom nämnda kalk också en mässhake med årtalet 1646 och initialerna A A S och en Biblia Norinbergiensia (sedermera förstörd av brand) jämte flera smärre föremål. Av initialerna på mässhaken att döma har den skänkts före hans adlande. Kyrkoböckerna nämner

⁵ Kungl. Kammarkollegium, arkivnr 96/1954: A. var skrivare i 2.provinskontoret 1638, blev sedan kammarskrivare och 1647 fältbokhållare.

⁶ *Elgenstierna, G.*, Svenska adelns ättartavlor, del 6, s. 436.

blott Amund Amundsson Rosenacker som givare utan att angiva årtal.⁷ Enär svenska armén delvis uppehöll sig i Brno—Olomouc-trakterna 1645, vågar man sluta sig till att såväl kalken som mässhaken då eller kort därefter förvärvats av Amund Amundsson, som sedan skänkt dem till Eriksbergs kyrka något av åren 1646—51, sannolikt 1646, som angives på mässhaken.

Kalkens tjeckiska inskription har säkerligen samband med de nationella rörelserna i Böhmen och Mähren åren närmast före 1620.

Inskriptionen är enligt texten gjord 1619, medan själva kalken kan vara några årtionden äldre. Den har skaft och fot förgyllda, drivna och graverade. Skaftet är sexsidigt med nod. Noden har sex utstående partier i sexpassform, vart och ett med en graverad sexbladig ros. Själva nodknuten har drivna, romboida motiv. Foten är rund. Cuppan är stämplad a) tre kronor, b) Borås vapen, c) C. L. (Carl Anton Lindströms [1818—25] änka Maria [1825—44]), d) L 4 (1841).⁸ Diametern är 11,2 cm och höjden 18,7 cm. Cuppan bär inskriptionen »Tillhör Eriksbergs Kyrka, År 1841». I botten finns ristat »23 1/2 lod».

Våmbs kyrka i Skövde har en betydligt yngre kalk i sin ägo. Den är i botten försedd med initialerna B. A. jämte åldermansranka. Enligt en anteckning i kyrkoboken av den 5 juli 1724 »uppwistes then nyligen förfärdigade — — — Silfwer Kalken med paten». Den kostade då 27 R:r Smt.⁹

I Gustaf Upmarks arbete »Guld- och Silversmeder i Sverige», Stockholm 1943, s. 631, nämnes en mästare i Skövde, Bengt Ahlqvist (1725—30), förut bosatt i Askersund. Innan han slutgiltigt överflyttade till Skövde, har Ahlqvist säkerligen besökt och uppehållit sig i staden vid flera tillfällen. Sannolikt har han vid ett sådant besök erhållit beställning på Våmbkalken, som levererades sommaren 1724, dvs. kort före överflyttningen. Kalken, som har rund fot och skaft med nod, väger 19 1/2 lod. 1879 ingraverades orden »Wåmbs kyrka».¹⁰ Diametern är 8,9 cm, höjden 15,9 cm.

Leif H. Nilsson

⁷ Eriksbergs kyrkas inventarium Anno 1711, d. 12 Sept., i Landsarkivet i Göteborg. — A. torde sannolikt vara född i Eriksbergs församling någon gång mellan 1610—1620.

⁸ *Upmark, G.*, Boråsguldsmederna och deras stämplor, Fataburen 1915.

⁹ »Wåm Cl», Kyrkobok 1723—1788: Sockenstämma 1724, d. 5 juli, § 1 i Landsarkivet i Göteborg.

¹⁰ *Nilsson, L. H.*, Våmbs Kyrka, Skövde 1953, s. 11.